

О.С. Хринюк, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства, ФММ,
Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Т.І. Гримашевич, студентка ФММ, Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

МЕТОДИЧНІ ПИТАННЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена питанню оцінки ефективності виробничої діяльності підприємства. Метою статті є дослідження методичних питань оцінки ефективності виробничої діяльності підприємства з метою розробки практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності виробничої діяльності підприємства. Об'єктом дослідження виступає ефективність виробничої діяльності підприємства. Предмет дослідження – теоретико-методологічні та практичні аспекти оцінювання ефективності виробничої діяльності підприємства. У статті проаналізовано сучасні підходи до сутності поняття «ефективність виробничої діяльності», під якою запропоновано розуміти позитивний чи негативний результат діяльності підприємства, що характеризується комплексом показників, які узагальнюють відношення кінцевого результату з усіма понесеними витратами (як кількісними, так і якісними). Досліджено методичні підходи до оцінювання економічної ефективності виробничої діяльності підприємства. Встановлено, що ефективність виробничої діяльності підприємства є комплексною характеристикою, і для її визначення варто застосовувати комплексний і системний підходи, які обумовлюють сукупність критеріїв оцінки ефективності діяльності підприємств: доцільність та окупність витрат, цільову результативність витрат, конкурентоспроможність продукції. Охарактеризовано інструментарій експрес-аналізу ефективності виробничої діяльності підприємства. Виявлено, що за допомогою експрес-аналізу ефективності виробничої діяльності підприємства підвищується можливість швидко та достовірно встановити результати використання витрачених ресурсів: засобів виробництва, робочої сили та інформації, визначити подальшу стратегію розвитку, розробити прогноз та план дій на перспективу. Базуючись на витратному та результативному підходах для здійснення експрес-аналізу виробничої діяльності підприємства, запропоновано використовувати такі показники, як: показник витрат на одиницю продукції, показник віддачі необоротних активів, матеріаломісткість, рентабельність товарної продукції, продуктивність праці. Аналіз сучасного економічного розвитку дозволив дійти до висновку про необхідність використання нових теоретичних підходів та прикладного інструментарію для відображення ефективності діяльності, які б сприяли моніторингу за виробничими процесами на підприємствах, зниженню невизначеності оцінки результатів господарювання та використання всього комплексу ресурсів та можливостей.

Ключові слова: виробнича діяльність, ефективність виробничої діяльності, показники оцінки виробничої діяльності підприємства, резерви підвищення ефективності виробничої діяльності підприємства.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку економічних відносин підприємство прагне не лише підтримувати вже досягнутий рівень, але й намагається досягнути більш високих економічних позицій. Для цього воно займається виробничою, фінансово-економічною, комерційною, маркетинговою, інноваційною, соціальною та іншими видами діяльності. Виробнича діяльність – один з найскладніших напрямів діяльності підприємства. Вона включає в себе планування,

організацію, оперативне реагування на кон'юнктуру споживчого ринку, а також регулювання виробничих процесів в просторі та часі. Виробнича діяльність підприємства в сучасних ринкових умовах здійснюється з метою одержання прибутку або задоволення суспільних потреб. Дослідження даного напрямку господарської діяльності дає змогу вчасно виявляти негативні тенденції на підприємствах. Аналітичні результати стають основою для прийняття ефективних управлінських рішень і можуть бути використані як для визначення стратегічних, так і тактичних цілей, стати базою

для оптимізації структури і обсягів виробництва та підвищення ефективності роботи підприємства в цілому. Тому питання оцінки ефективності виробничої діяльності підприємства на сьогодні є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Широке коло питань, пов'язаних з дослідженням теоретичних і практичних аспектів оцінки ефективності виробничої діяльності підприємства, знайшло відображення у роботах зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як М. Алле [1], А.В. Гречко [2], С.Ю. Кулакова [3], Ю.В. Лаврова [4], ДМ.А. Панасюк [5], О.В. Шляга [6], О.О. Гетьман, В.М. Шаповал [7], Є.В. Панкратьева [8], А.О. Дацун [8], С.В. Свірко [10], І.Ю. Єпіфанова [11], Т.С. Моршенюк [12] та інші.

Однак, попри це, у сфері ефективності виробничої діяльності підприємства даний напрям постійно потребує актуалізації та доопрацювання, удосконалення методики розрахунку показників виробничої діяльності та впровадження заходів, спрямованих на підвищення рівня її ефективності.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження методичних питань оцінки ефективності виробничої діяльності підприємства з метою розробки практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності виробничої діяльності підприємства.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити ряд завдань:

- проаналізувати сучасні підходи до сутності поняття «ефективність виробничої діяльності підприємства»;
- дослідити методичні підходи до оцінки виробничої діяльності підприємства;
- охарактеризувати інструментарій експрес-аналізу ефективності виробничої діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Питання ефективності виробничої діяльності вже багато років стає предметом наукових дискусій. Так, наприклад, французький економіст, лауреат Нобелівської премії М. Алле вважає ефективність

виробництва джерелом прогресу людства [1]. Економічний зміст цієї категорії відображає можливість виробничої сфери відтворити затрати і створити резерви, необхідні для розв'язання очевидних проблем розвитку підприємства. З цього випливає найголовніше завдання функціонування підприємства, яке полягає у забезпеченні належної ефективності виробничої діяльності.

Як влучно зазначає А.В. Гречко [2], визначення ефективності виробничої діяльності являє собою оцінювання її результатів, саме тому доцільно розглядати питання сутності економічних результатів. При цьому, під результатом розуміють кінцевий результат будь-якого процесу. Якщо діяльність підприємства не приносить результатів, то можна вважати, що мета створення підприємства не досягається.

У свою чергу, С.Ю. Кулакова [3, с. 122] наголошує на тому, що виробнича діяльність є найважливішою характеристикою господарювання на усіх рівнях. Відтак автор розуміє під економічною ефективністю виробництва ступінь використання виробничого потенціалу, який виявляється у співвідношенні результатів і витрат суспільного виробництва. Чим вище результат при тих же витратах, чим швидше він зростає в розрахунку на одиницю витрат суспільно необхідної праці, або чим менше витрат на одиницю корисного ефекту, тим вищою є ефективність виробництва.

На думку Ю.В. Лаврової, ефективність виробничої діяльності являє собою показник діяльності виробництва щодо розподілу та переробки ресурсів з метою виробництва товарів, що можна визначити як відношення результатів на виході до ресурсів на вході або через обсяг випуску продукції та її номенклатури [4, с. 36].

Як видно із наведених підходів, зміст поняття ефективності виробничої діяльності неоднозначний та характеризується відсутністю єдиного підходу до його визначення. Так, у зарубіжній практиці синонімом терміну «результативність господарювання» зазвичай вбачають термін «продуктивність системи виробництва та обслуговування», у разі розуміння під продуктивністю як ефективного використання ресурсів (праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації) в процесі виробництва різноманітних товарів і послуг [5].

Зважаючи на вищенаведене, пропонується під ефективністю виробничої діяльності розуміти позитивний чи негативний результат діяльності підприємства, що характеризується комплексом показників, які узагальнюють відношення кінцевого результату із усіма понесеними витратами (як кількісними, так і якісними).

Всі підприємства у своїй роботі прагнуть до ефективної виробничої діяльності. За допомогою виявлення факторів, що впливають на ефективність виробничої діяльності підприємства, можна встановити їх безпосередній вплив на будь-яку ланку господарювання.

В економічному сенсі ефективність характеризує оптимальне використання всіх ресурсів підприємства. Правильно визначена стратегія виробництва і оптимальні обсяги випуску продукції забезпечать запланований обсяг реалізації і відповідні прибутки. Проблема ефективності виробництва полягає у достовірному врахуванні і оцінці рівня та масштабів використання всіх засобів та елементів виробництва. Визначення ефективності вимагає застосування методів кількісного аналізу і вимірювання, а також встановлення критерію економічної ефективності.

На сьогодні не існує єдиного узагальнювального показника для визначення економічної ефективності виробничої діяльності підприємства. Тому в більшості випадків така оцінка ґрунтується на використанні системи взаємопов'язаних показників з урахуванням особливостей здійснення діяльності на підприємствах та впливу різних чинників на процес виробництва.

Одна з основних вимог до показників оцінки діяльності підприємства полягає в тому, що вони повинні найоб'єктивніше відображати рівень ефективності виробництва і враховувати специфіку діяльності підприємств. Разом з тим, вони мають мати єдину методику визначення та володіти певною універсальністю для використання на всіх підприємствах.

У господарській діяльності слід прагнути до використання системи оціночних показників. При цьому кожен з них має мати об'єктивну основу й економічний зміст, відображати той чи інший аспект процесу розширеного відтворення

– виробництво, розподіл, обмін і споживання, в тому числі і на первинному рівні народного господарства.

Кожен показник системи оцінки, узятий окремо, крім узагальнюючого показника, є односторонньою (частковою) характеристикою ефективності. Формуючи систему показників ефективності діяльності суб'єктів господарювання, доцільно дотримуватися певних принципів, а саме:

- забезпечення органічного взаємозв'язку критерію та системи конкретних показників ефективності діяльності;
- відображення ефективності використання усіх видів використаних ресурсів;
- можливість застосування показників ефективності в управлінні різними ланками виробничої діяльності підприємства;
- виконання провідними показниками стимулюючої функції в процесі використання наявних резервів зростання ефективності виробничої діяльності [6, с. 69].

Можна погодитись з тим, що система показників ефективності виробничої діяльності має включати декілька груп:

- узагальнюючі показники ефективності виробничої діяльності підприємств;
- показники ефективності використання виробничих основних засобів і оборотних активів;
- показники ефективності використання фінансових коштів (оборотних коштів і капітальних вкладень) [3, с. 123].

Вважаємо за доцільне вищезазначену систему показників доповнити групами показників ефективності використання трудових та інших ресурсів, що дасть можливість більш повно реалізувати комплексний підхід до оцінки.

Відтак, використання системного та комплексного підходів передбачатиме подальше представлення кожної із запропонованих груп найбільш типовими одиничними показниками.

Наприклад, показники ефективності використання основних виробничих фондів можуть відображатися через:

- фондівдачу, показник якої характеризує обсяг виробленої підприємством продукції у вартісних вимірниках одиницею основних виробничих фондів;
- фондомісткість, яка представляє собою показник, зворотний показнику фондівдачі,

тобто показує, суму основних виробничих засобів, що припадає на одиницю випущеної продукції;

– рентабельність основних засобів, що розраховується як відношення прибутку від основної виробничої діяльності підприємства до середньорічної вартості основних виробничих засобів [7, с. 203].

В результаті отримана система показників має дати змогу контролювати і впливати на процес управління виробничою діяльністю.

Таблиця 1. Показники експрес-аналізу ефективності виробничої діяльності підприємства

Назва показника	Формула для розрахунку
Показник витрат на одиницю продукції (В)	$B = \frac{\text{валові витрати}}{\text{обсяг випуску продукції}}$
Показник віддачі необоротних активів (Н)	$H = \frac{\text{вартість виробленої продукції}}{\text{середньорічна сума необоротних активів}}$
Матеріаломісткість (М)	$M = \frac{\text{сума матеріальних витрат}}{\text{вартість випуску продукції}}$
Рентабельність товарної продукції (РТ)	$RT = \frac{\text{прибуток від реалізації}}{\text{повна собівартість продукції}}$
Продуктивність праці (ПП)	$PP = \frac{\text{обсяг випуску продукції}}{\text{середньооблікова чисельність робітників}}$

Сформовано на основі [8; 9]

При цьому пропонується наступне тлумачення змісту та призначення вказаних показників:

1. Витрати на одиницю продукції – це середні витрати на одиницю продукції за певний період, якщо продукція виготовляється постійно або серіями, а в одиничному виробництві витрати на виріб формуються як індивідуальні. Вони відображають ефективність витрат при випуску продукції [10, с. 176];

2. Показником віддачі необоротних активів характеризується ефективність використання всіх необоротних активів, показуючи величину виробленої продукції на їх одиницю у вартісних величинах;

3. Матеріаломісткість – показує скільки матеріальних витрат необхідно або припадає фактично на виробництво одиниці продукції;

4. Рентабельність – поняття, що характеризує економічну ефективність виробництва, за якої підприємство за рахунок грошової виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) повністю відшкодовує витрати на її виробництво й одержує прибуток як головне джерело розширеного відтворення.

Саме так спрощується доволі складний і найбільш відповідальний етап контролю за використання наявних ресурсів підприємства. За рахунок цього розробка виробничих програм відбувається більш ефективно та обґрунтовано.

Базуючись на витратному та результативному підходах для здійснення експрес-аналізу виробничої діяльності підприємства запропоновано використовувати показники, які наведено в табл. 1.

Рентабельність товарної продукції характеризує ступінь прибутковості виробництва товару [11, с. 190];

5. Продуктивність праці – це показник її ефективності, що характеризується співвідношенням обсягу продукції, робіт чи послуг, з одного боку, та середньосписковою чисельністю працівників, з іншого. Він відображає ефективність організації виробництва та використання робочої сили [12, с. 66].

В той же час сучасний економічний розвиток свідчить про необхідність використання нових теоретичних підходів, прикладного інструментарію для відображення ефективності діяльності, які б сприяли моніторингу за виробничими процесами на підприємствах, зниженню невизначеності оцінки результатів господарювання та використання всього комплексу ресурсів та можливостей.

Для ефективного функціонування і забезпечення конкурентоспроможності підприємств та інших суб'єктів господарювання необхідно вводити оціночні показники не просто ресурсів підприємств, а матеріально-технічних, структурно-функціональних, соціально-трудових

та інших елементів їх виробничого потенціалу. Це зумовлює посилену увагу науковців і керівників підприємницьких структур до подальшого розвитку комплексного та системного підходів в оцінці виробничої діяльності, в тому числі й оцінці управління технологічними й організаційними змінами, і особливо до алгоритмів визначення потенційних соціально-економічних можливостей підприємств. Це визначає напрямки подальших досліджень.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. З метою уточнення сутності поняття «ефективність виробничої діяльності підприємства» запропоновано тлумачити його як позитивний чи негативний результат діяльності підприємства, що характеризується комплексом показників, які узагальнюють відношення кінцевого результату із усіма понесеними витратами (як кількісними, так і якісними). У процесі дослідження методичних підходів до

оцінки виробничої діяльності підприємства встановлено, що ефективність виробничої діяльності підприємства є комплексною характеристикою і для її визначення варто застосовувати комплексний і системний підходи, які обумовлюють сукупність критеріїв оцінки ефективності діяльності підприємств: доцільність та окупність витрат, цільову результативність витрат, конкурентоспроможність продукції.

Досліджуючи характеристики інструментарію експрес-аналізу ефективності виробничої діяльності підприємства виявлено, що експрес-аналіз ефективності виробничої діяльності підприємства має важливе практичне значення. З її допомогою підвищується можливість швидко та достовірно встановити результати використання витрачених ресурсів: засобів виробництва, робочої сили та інформації, визначити подальшу стратегію розвитку, розробити прогноз та план дій на перспективу.

Список літератури

1. Алле М. Экономика как наука. Пер. с франц. И.А. Егорова. – М.: Наука для общества, РГГУ, 1995. – 168 с.
2. Гречко А.В. Дослідження шляхів підвищення ефективності управління виробничою діяльністю підприємства / А.В. Гречко, Б.В. Балагир // Ефективна економіка. – 2016. – №2. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4780>
3. Кулакова С.Ю. Економічний зміст ефективності виробничої діяльності підприємства та чинники, що її забезпечують. / С.Ю. Кулакова, Н.І. Коваль // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – №3 – С. 121–124.
4. Лаврова Ю.В. Економіка підприємства та маркетинг. Конспект лекцій. / Ю.В. Лаврова – Х.: ХНАДУ, 2012. – 133 с.
5. Панасюк М.А. Ефективність діяльності виробничих підприємств в умовах несприятливої економічної ситуації / М.А. Панасюк. – 2016. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.ukrlogos.in.ua/02.02.2016_2.pdf
6. Шляга О.В. Шляхи підвищення ефективності роботи підприємства / О.В. Шляга, М.В. Гальцев // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2014. – Вип. 7. – С.66–75.
7. Гетьман О. О., Шаповал В. М. Економіка підприємства: Навч. посіб. – 2-ге видання. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 488 с.
8. Панкратьєва Є.В. Про ефективність методичних підходів до аналізу фінансово-господарської діяльності держаних підприємств України / Є.В. Панкратьєва // Ефективна економіка. – 2013. – №10. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2431>
9. Дацун А.О. Система показників експрес-аналізу фінансового стану підприємства / А.О. Дацун // Управління розвитком. – 2013. – №17 (157). – С.148–152.
10. Свірко С.В. Обліковий аспект управління загальновиробничими витратами великих промислових підприємств / С.В. Свірко // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2014. – Вип. 2 (29). – С. 172–182.
11. Єпіфанова І.Ю. Прибутковість підприємства: сучасні підходи до визначення сутності / І.Ю. Єпіфанова, В.С. Гуменюк // Економіка і суспільство. – 2016. – Вип. №3. – С. 189–192.
12. Морщенок Т.С. Продуктивність праці: економічна сутність та фактори її підвищення на підприємстві / Т.С. Морщук, І.Л. Луц // Вісник Запорізького національного університету. – 2014. – №2(23). – С. 63–71.

References

1. Alle M. (1995), *Ekonomyka kak nauka* [Economics as a science], Nauka dlia obschestva, Moscow, Russia
2. Hrechko A.V. (2016) «Research of increasing efficiency the management of manufacturing enterprises», *Efektyvna ekonomika* Vol. 2. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4780>
3. Kulakova S.Yu. (2009) «Economic efficiency of content production activity and factors that ensure its», *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, Vol. 3, pp. 121–124.
4. Lavrova Yu.V. (2012) *Ekonomika pidpryemstva ta marketynh. Konspekt leksij*. [Business Economics and Marketing. Abstract of lectures], KhNADU, Kharkiv, Ukraine
5. Panasiuk M.A. (2016) «The efficiency of industrial enterprises in an unfavorable economic situation». Retrieved from: http://www.ukrlogos.in.ua/02.02.2016_2.pdf
6. Shliaha O.V. (2014) «Ways to improve enterprise performance», *Ekonomichnyj visnyk Zaporiz'koi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, Vol. 3, pp. 66–75.
7. Het'man O. O., Shapoval V. M. (2010), *Ekonomika pidpryemstva: Navch. posib.* [Enterprise Economics: Textbook], 2nd ed, Tsentru uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine
8. Pankrat'ieva Ye.V. (2013) «The effectiveness of methodological approaches to the analysis of financial and economic activities of state enterprises Ukraine», *Efektyvna ekonomika*, Vol. 10. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2431>
9. Datsun A.O. (2013) «Metrics rapid analysis of financial condition of the company», *Upravlinnia rozvytkom*, Vol. 17(157), pp. 148–152.
10. Svirko S.V. (2014) «An aspect of managing overhead costs of large industrial enterprises», *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalters'koho obliku, kontroliu i analizu*, Vol. 2(29), pp. 172–182.
11. Yepifanova I.Yu. (2016) «Profitability: current approaches to defining the essence», *Ekonomika i suspil'stvo*, Vol. 3, pp. 189–192.
12. Morschenok T.S. and Luts I.L. «Productivity: economic factors and the nature of its increase in the company», *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*, Vol. 2(23), pp. 63–71.

O.S. Khryniuk, PhD of Economic sciences, associated professor, associated professor of Economics of Enterprise Department, FMM, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

T.I. Hrymashevych, student, FMM, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Methodical issues of evaluation of effectiveness of company's production activity

This article is devoted to the issue of evaluating the effectiveness of production activity. Purpose of the article consists in the research of methodology of evaluating the effectiveness of production activity to develop practical recommendations for improving the efficiency of production. Object of research is the effectiveness of production activity. Subject of research – theoretical, methodological and practical aspects of evaluating the effectiveness of production activity. The article analyzes modern approaches to the essence of the term "efficiency of production", under which it is proposed to understand a positive or negative performance of a company that is characterized by a complex of indicators that summarize the attitude of the final result with all incurred costs (both quantitative and qualitative). Methodical approach to evaluating the economic efficiency of the production of the company is researched. It was established that the efficiency of the production of the enterprise is a complex feature, and its definition should apply an integrated and systematic approaches that lead to a set of criteria for evaluating the efficiency of enterprises, feasibility and cost recovery, targeted cost effectiveness, competitiveness. A toolkit of express analysis of the efficiency of production of the company is characterized. It was revealed that the express analysis of efficiency of industrial activity of the enterprise increases the ability to quickly and reliably establish the results of the use of resources expended: the means of production, labor and information, to determine the further development of a strategy to develop a forecast for the future and a plan of action. Analysis of the current economic development allowed to come to a conclusion that there is a need for new theoretical approaches and tools to be applied to display performance, which would facilitate the monitoring of production processes in enterprises, reduce uncertainty assessment results management and use of the whole complex of resources and opportunities.

Keywords: production activities, the effectiveness of industrial activity, indicators of evaluation of production activity, reserves of increasing the efficiency of production of the company.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2017